

Jerneja Jager in Mateja Režek

Oblikovanje integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine: primer dveh lokalnih okolij

Povzetek: Predstavljamo pilotno vzpostavljanje integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine v dveh slovenskih občinah. Namen pilotnega projekta je bil med seboj povezati programe podpore strokovnih področij, ki pokrivajo različne sfere otrokovega življenja (vzgoja in izobraževanje, zdravje, socialno varstvo, kultura ipd.) v različnih obdobjih (predšolsko, osnovnošolsko), pri čemer smo bili osredotočeni na mehak prehod romskih otrok med različnimi učnimi okolji (med domom in vrtcem ter vrtcem in osnovno šolo).

V okviru študije primera smo raziskovali mnenja članov dveh lokalnih akcijskih timov (LAT) o vzpostavljanju integriranega sistema programov podpore v njihovih okoljih. Uporabili smo kombinirani način kvantitativnega in kvalitativnega pedagoškega raziskovanja (Lobe 2006), celovitejši vpogled v proučevani problem pa smo zagotovili s triangulacijo med metodami (Vogrinc 2008).

Potrdili smo, da je za uspešno vzpostavitev integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine nujna skladna politika na institucionalni in medinstitucionalni ravni (Gordon idr. 2016). Potrdili smo tudi pomen ustrezne izvedbe konkretnih dejavnosti v lokalnem okolju, k čemur pripomorejo skupno načrtovanje, izvajanje in evalvacija dejavnosti, opredelitev pristojnosti in odgovornosti članov LAT, vključenost vseh relevantnih struktur in deležnikov ter zagotavljanje pogojev za vzdržnost projektnih dejavnosti.

Ključne besede: integrirani sistem, programi podpore, lokalni akcijski tim, družine, Romi, študija primera

UDK: 376

Znanstveni prispevek

Dr. Jerneja Jager, znanstvena sodelavka, Pedagoški inštitut, Gerbičeva ulica 62, SI-1000 Ljubljana, Slovenija; e-naslov: jerneja.jager@pei.si

Mag. Mateja Režek, raziskovalka, Pedagoški inštitut, Gerbičeva ulica 62, SI-1000 Ljubljana, Slovenija; e-naslov: mateja.rezek1@guest.arnes.si

Vzpostavljanje integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine¹

Vse več je dokazov, kako pomembno je zgodnje obdobje v življenju posameznika na njegov razvoj ter kako močan je vpliv visokokakovostnih in pravičnih programov podpore² za otroke in njihove družine, zlasti najbolj ranljive. Kompleksnost izzivov, s katerimi se danes soočajo družbe, se dotika tudi otrok in njihovih družin. Ob tem se danes v EU v sistemih predšolske vzgoje dogajajo politične in strukturne spremembe, ki se gibljejo med univerzalnimi in ciljno usmerjenimi ukrepi, javnimi in zasebnimi ter splošnimi in obveznimi storitvami, sektorskimi in integriranimi pristopi. Večplastni izzivi, s katerimi se soočajo družine, zahtevajo raznovrstne, usklajene in dobro koordinirane podpirne programe in ukrepe. Revščino, diskriminacijo in naraščajočo neenakost je zato treba obravnavati celostno, da bi lahko dosegli kakovostno in količinsko spremembo (Gordon idr. 2016, str. 7).

Dostopni visokokakovostni programi predšolske vzgoje imajo velik vpliv na življenje predšolskih otrok in njihovih družin. Rezultati raziskav kažejo, da imajo kakovostni programi predšolske vzgoje pozitiven učinek na otrokov razvoj, učenje in uspešnost v nadaljnjem šolanju ter pri spodbujanju socialne kohezije (npr. Andersson 1992; Broberg idr. 1997; Burchinal idr. 2000; Lamb in Ahnert 2006; Loeb idr. 2003; Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj 2008; NICHD Early Child Care Research Network 2000; Sylva idr. 2004; Spieß idr. 2003; Zupančič in Kavčič 2007).

Raziskave tudi kažejo, da morajo biti *visokokakovostni* programi predšolske

---

¹ Članek je nastal s finančno podporo Evropske komisije v okviru programa Erasmus+, programa Key Action 3 in projektov Forward Looking Cooperation. Podpora Evropske komisije pri izdelavi tega dokumenta ne pomeni nujno tudi podpore njegovi vsebini, saj ta odseva samo stališča avtorjev. Komisija ni odgovorna za kakršnokoli uporabo informacij iz tega dokumenta.

² Z besedno zvezo *programi podpore za otroke in njihove družine* označujemo programe različnih strokovnih področij (vzgoja in izobraževanje, zdravstvo, socialno delo, kultura ipd.) ne glede na njihovo obliko, financiranje, trajanje ali vsebino. V prispevku se bolj poglobljeno osredotočamo na *programe podpore* vseh tistih služb, ki se pri svojem delu srečujejo z družinami s predšolskimi otroki, npr. programe vrtca in dejavnosti na prehodu iz domačega okolja v vrtec oz. iz vrtca v osnovnošolsko izobraževanje, programe zdravstvenega varstva, socialnega varstva, programe za podporo družinam (npr. šola za bodoče starše, programi iskanja zaposlitve ipd.), pristočasne dejavnosti, kulturne dejavnosti itd.

vzgoje, če želimo, da dosežejo spremembe, zagotovljeni otrokom *že od rojstva dalje*, saj je prvih nekaj let otrokovega življenja najbolj formativnih v smislu ustvarjanja temeljev za življenjske navade in vzorce (McCain idr. 2007; Sylva idr. 2004; Young 1995, 2002). Visokokakovostni programi predšolske vzgoje morajo biti tudi del celovitega sistema skladnih javnih politik, ki *povezujejo* predšolsko vzgojo z *drugimi programi podpore*, npr. z zdravstvenimi, socialnimi, kulturnimi idr. storitvami, ki zadevajo blaginjo predšolskih otrok in njihovih družin (Eurydice 2009). Te povezave med predšolsko vzgojo in drugimi programi podpore, ki so na voljo družinam s predšolskimi otroki, so še posebej pomembne za otroke iz družin z nizkimi dohodki ali za otroke iz prikrajšanih okolij, saj imajo potencialne koristi vključenosti v predšolsko vzgojo pri njih še močnejši učinek kot pri njihovih vrstnikih, ki prihajajo iz spodbudnejših okolij (Lazzari in Vandebroek 2013).

Družinam s predšolskimi otroki so v najzgodnejših letih otrokovega življenja na voljo različni programi podpore z namenom omogočanja ustreznega razvoja in blaginje otrok, oblikovani kot odziv na različne potrebe otrok in družin, čeprav neposreden glas otrok tudi v osnovnošolskem obdobju nakazuje univerzalno potrebo otrok po doživljanju naklonjene skrbi in pozornosti ter potrebo po pripadanju skupnosti (Rutar 2018). Medtem ko se potrebe otrok in družin prepletajo, sta za programe podpore za otroke in njihove družine značilni velika razdrobljenost in nepovezanost, »kar pogosto vodi do prekrivanja, neuspešnosti, neučinkovitosti, depersonalizacije, vrzeli, celo nesoglasij ali zamujenih priložnosti z visoko stopnjo neenakosti« (Ionescu idr. 2019, str. 11), ki jih doživljajo otroci in družine pri načinih vzpostavljanja, načrtovanja, izvajanja ter posledično pri uporabi teh programov.

Dokument *Predlog ključnih načel okvirja za kakovost predšolske vzgoje in izobraževanja* (Evropska komisija 2014), ki temelji na dokazih o pomenu in koristih za otroke in družine v zvezi z zagotavljanjem visokokakovostnih, inkluzivnih, pravičnih in integriranih programov podpore v predšolskem obdobju (Evropska komisija 2014, str. 7–8), podaja celovit pregled sistemov predšolske vzgoje ter je referenčna točka za prepoznavanje potrebnih sprememb v sistemih predšolske vzgoje pri oblikovanju pristopov, ki so usmerjeni na otroka in družino ter temeljijo na skupnem razumevanju podobe o otroku, na ključni vlogi, ki jo ima družina v zgodnjih letih posameznikovega življenja, in na pomenu kakovostnih programov v predšolskem obdobju. Dokument *Predlog ključnih načel ...* (Evropska komisija 2014) v deveti izjavi: »*Deležniki v sistemu predšolske vzgoje imajo jasno in skupno razumevanje svoje vloge in odgovornosti ter vedo, da se od njih pričakuje, da bodo sodelovali s partnerskimi organizacijami.*« (prav tam, str. 59) poudarja pomen okrepljenega sodelovanja med različnimi strokovnimi področji (vzgoja in izobraževanje, zdravstvo, socialno delo itd.) na podlagi skupnega razumevanja njihove vloge in odgovornosti (Ionescu idr. 2019, str. 18), ki zadeva skrb za zagotavljanje blaginje družin s predšolskimi otroki.

Vzpostavitev integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine (v nadaljevanju: integrirani sistem programov podpore) pripomore k »nemo-teni kontinuiteti med storitvami,³ ki si delijo odgovornost ter spodbujajo solidarnost

³ V našem primeru so to programi podpore za otroke in njihove družine.

in socialno kohezijo v lokalnih skupnostih« (Ionescu idr. 2019, str. 15). To pomeni, da se integracija programov podpore »nanaša na številna področja načrtovanja, sprejemanja odločitev, zagotavljanja in podpiranja storitev v obdobju zgodnjega otroštva, pri čemer omogoča participacijo številnih deležnikov.« (prav tam)

Čeprav je razumevanje integriranega sistema programov podpore težko strniti v eno samo opredelitev, Gordon in sodelavca (2016, str. 8) ugotavljajo, da vključuje:

- sodelovanje strokovnih delavcev različnih strokovnih področij v okviru mreže ali partnerstev,
- zagotavljanje različnih vrst podpornih storitev za družine,
- vključenost staršev oz. skrbnikov kot prvih vzgojiteljev njihovih otrok,
- zagotavljanje dostopnih storitev za vse.
- Pri tem je pomembno poudariti tudi, da obstajajo (vsaj) štiri ravni integracije (Canali idr. 2015):
- integracija na ravni strokovnih delavcev (pomeni delitev dolžnosti in zmožnosti med strokovnimi delavci z različnih strokovnih področij, ki skupaj izvajajo programe podpore za uporabnike);
- integracija na ravni vodstva (zadeva integrirano upravljanje virov, ki sicer pripadajo programom podpore različnih strokovnih področij);
- integracija na ravni institucij (namen te integracije je, da imajo različne institucije dostop do (enotnega) upravljanja različnih virov (socialnih, vzgojno-izobraževalnih, zdravstvenih itd.));
- integracija na ravni lokalne skupnosti (gre za povezovanje različnih virov, ki so na voljo v lokalni skupnosti, npr. povezovanje društev, nevladnih organizacij, posameznikov itd., ki pripadajo različnim strokam, in hkrati tudi za upoštevanje tistih potreb, ki jih tradicionalne (institucionalne) oblike programov podpore niso ustrezno zadovoljile (npr. prilagajanje življenjskemu slogu in navadam družin).

Povzamemo lahko, da je kakovostni integrirani sistem programov podpore ključnega pomena za izboljšanje pogojev za razvoj otrok v najzgodnejšem življenjskem obdobju. Tudi S. Rutar (2019) postavlja v ospredje, da je ravno celovit in enovit sistem predšolske vzgoje z integracijo vzgojno-izobraževalne, zdravstvene in socialne dimenzije ustrezna oblika organizacije predšolske vzgoje, ki vodi v pripoznanje potrebe po zdravstveno in socialno senzibiliziranih strokovnih delavcih, zaposlenih v vrtcih.

V Evropi danes visoka stopnja neenakosti pri dostopu do podpornih storitev močno vpliva na življenjske razmere najranljivejših skupin: otrok priseljencev, romskih otrok, otrok s posebnimi potrebami, otrok, ki odrasčajo v revščini. Geinger in sodelavci (2015) v članku o pomenu integracije in usklajenosti podpornih programov za revne in migrantske družine s predšolskimi otroki opisujejo trenutno razdrobljenost tovrstnih dejavnosti v različnih evropskih državah. Kot odgovor na to razdrobljenost, ki jo spremljajo širši socialno-ekonomski in socialno-politični dejavniki (Rochford idr. 2014; Messenger 2012; Roets idr. 2016), so se nekatere države že lotile integracije posamičnih podpornih programov in povezovanja v mreže,

ki združujejo npr. programe predšolske vzgoje, programe za podporo družinam, programe za otroke s posebnimi potrebami v okviru rednih oddelkov vrtcev ipd., s čimer se odzivajo na potrebe lokalnih skupnosti glede raznolikosti, ki se pojavljajo v njih (Vandenbroeck in Lazzari 2014).

Izvajanje integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine

Ko vzpostavljamo integrirani sistem programov podpore, je pomembno razmišljati o ustreznih izvajalcih posameznih programov in njihovi primerni usposobljenosti. Dokument *Osnutek sklepov Sveta Evropske unije o integriranih politikah razvoja v zgodnjem otroštvu kot orodju za zmanjševanje revščine in spodbujanje socialne vključenosti* poudarja, da »so celostni in usklajeni pristopi na ravni, na kateri se zagotavljajo storitve razvoja v zgodnjem otroštvu,⁴ zlasti na lokalni ravni, bistvene pomena. Pri tem je ključna razpoložljivost usposobljenih ponudnikov storitev in izvedencev.⁵ Naložbe v redno usposabljanje strokovnjakov,⁶ tudi zaradi boljšega sodelovanja in partnerstva s starši, ter v delo z otroki in družinami iz prikrajsanih okolij so koristne ne le za izboljšanje dostopa do storitev, ampak tudi za izboljšanje njihove kakovosti« (Svet Evropske unije 2018, str. 5).

Je pa pri tem treba opozoriti, da razvoja ustreznih praks ne smemo razumeti kot izključno odgovornost posameznih strokovnih delavcev, temveč je treba v prizadevanja za razvoj praks vključiti time na ravni posameznih organizacij, izvajalce usposabljanj za strokovne delavce, lokalne skupnosti in nevladne organizacije pa tudi nacionalne sisteme upravljanja, ki zagotavljajo pogoje za razvoj strokovnega kadra (Peeters idr. 2016). Govorimo torej o oblikovanju kompetentnega sistema v obdobju zgodnjega otroštva⁷ (Urban idr. 2011). Kompetentni sistem obsega dimenzije znanj, praks in vrednot, ki so značilne za vse štiri ravni sistema: raven posameznika, raven institucije, v kateri je posameznik zaposlen, in timov znotraj te institucije, raven medinstitucionalnega povezovanja in raven upravljanja (Urban idr. 2011). V kontekstu dela z otroki in družinami iz prikrajsanih okolij je pomembno, da so strokovni delavci, ki otrokom in družinam iz teh okolij omogočajo prakse, ki učinkovito odgovarjajo na izzive ter temeljijo na inkluzivnih in demokratičnih vrednotah, ustrezno podprti s kompetentnim sistemom in javnimi politikami, utemeljenimi v kulturnih

⁴ V angleški različici dokumenta je na tem mestu uporabljena besedna zveza »early childhood development services«. V uradnem prevodu je uporabljena besedna zveza »storitve razvoja v zgodnjem otroštvu«, in ker gre za neposreden citat iz uradnega prevoda, ohranjamo izvorno besedno zvezo. Sicer bi na tem mestu raje uporabili besedno zvezo »programi podpore za spodbujanje otrokovega zgodnjega razvoja«.

⁵ V angleški različici je na tem mestu uporabljen izraz »experts«. V uradnem prevodu je uporabljen izraz »izvedenci«, in ker gre za neposreden citat iz uradnega prevoda, ohranjamo izraz »izvedenci«. Sicer bi na tem mestu raje uporabili izraz »strokovnjaki«.

⁶ V angleški različici je na tem mestu uporabljen izraz »professionals«. V uradnem prevodu je uporabljen izraz »strokovnjaki«, in ker gre za neposreden citat iz uradnega prevoda, ohranjamo izraz »strokovnjaki«. Sicer bi na tem mestu raje uporabili izraz »strokovni delavci«.

⁷ Avtorji kompetentni sistem sicer definirajo za področje predšolske vzgoje in izobraževanja, vendar v našem prispevku razumevanje kompetentnega sistema razširjamo na širše področje delovanja oz. programov podpore za otroke in njihove družine, torej tudi na socialni, zdravstveni, kulturni itd. resor.

in političnih zavezah za udejanjanje demokratičnih pravic, pravičnosti in solidarnosti (Lazzari idr. 2013, str. 9).

V nadaljevanju predstavljamo študijo primera vzpostavljanja integriranega sistema programov podpore v dveh slovenskih občinah.

Opis konteksta študije primera

Vzpostavljanje integriranega sistema programov podpore, ki smo ga pilotno uvajali v dveh slovenskih občinah (pilotni projekt), je potekalo v okviru projekta INTESYS (2015–2019).⁸ Projekt INTESYS je bil namenjen uvajanju in preizkušanju novih pristopov pri vzpostavljanju integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine v štirih državah EU. Otrokom in družinam v ranljivem položaju⁹ smo želeli zagotoviti dostop do kakovostnih programov podpore, ki bolje povezujejo različna strokovna področja (vzgojo in izobraževanje, zdravstvo, socialo, kulturo ipd.), zaposlene v različnih poklicih znotraj različnih strokovnih področij (vzgojitelje, učitelje, zdravstvene delavce, socialne delavce ipd.), službe oz. programe, katerih ciljne skupine so družine z mlajšimi otroki v različnih starostnih obdobjih (šole za bodoče starše, vrtci, osnovne šole, otroški dispanzerji ipd.), in strukture, ki upravljajo omenjene službe oz. programe na lokalni (npr. oddelek za družbene dejavnosti sodelujočih občin) in nacionalni ravni (npr. direktorat za predšolsko vzgojo in osnovno šolstvo, direktorat za družino ipd.).

Pilotni projekt v Sloveniji je bil po načelih akcijskega raziskovanja izveden v dveh okoljih, za kateri je značilna zelo nizka stopnja vključenosti romskih otrok v vrtec. Gre za okolji s tradicionalno romsko poselitvijo, geografsko pa sodita v osrednjeslovensko statistično regijo (prvo okolje) oz. v statistično regijo jugovzhodna Slovenija (drugo okolje). Pilotni projekt je v obdobju od marca 2017 do junija 2018 potekal pod koordinatorstvom raziskovalk Pedagoškega inštituta (PI), Centra za kakovost v vzgoji in izobraževanju Korak za korakom, osrednja partnerja pa sta bila vrtca, ki sta k sodelovanju povabila še druge relevantne organizacije in posameznike v kraju.

Pred vzpostavljanjem integriranega sistema programov podpore sta oba vrtca do neke mere že vzpostavila sodelovanje s predstavniki lokalnih institucij, služb, organizacij oz. posameznikov (npr. dogodek ob svetovnem dnevu Romov, sestanki relevantnih organizacij npr. ob dolgotrajnem neobiskovanju vrtca/osnovne šole, neodzivanje na vabila na redne zdravstvene preglede ipd.). Predvsem so ta srečanja temeljila na kurativni paradigmi, ne pa na preventivni v smislu zagotavljanja na otroka in družino usmerjenih pristopov.¹⁰ Na otroka in družino usmerjeni pristop je pomemben dejavnik vzpostavljanja integriranega sistema programov podpore,

⁸ INTESYS – TOGETHER – Supporting vulnerable children through integrated early childhood services.

⁹ Romske družine v pilotnem projektu v Sloveniji, družine z različnim kulturnim in socialno-ekonomskim ozadjem v pilotnem projektu v Belgiji, migrantske in nižje izobražene oz. neizobražene družine v pilotnem projektu na Portugalskem ter migrantske in revne družine v pilotnem projektu v Italiji.

¹⁰ *A child-and family-centered approach*, ki temelji na skupnem razumevanju podobe otroka vseh akterjev, ki prihajajo v stik z otrokom in družino, na ključni vlogi, ki jo ima participacija družine v programih podpore, in na pomenu kakovostnih programov podpore za otroke in njihove družine (Ionescu idr. 2019, str. 18).

saj omogoča osredinjanje na družinske posebnosti z različnih zornih kotov in uspešnejše odzivanje nanje, saj so izzivi, s katerimi se soočajo družine, večinoma vedno večplastni (Gordon idr. 2016).

Opis intervencije

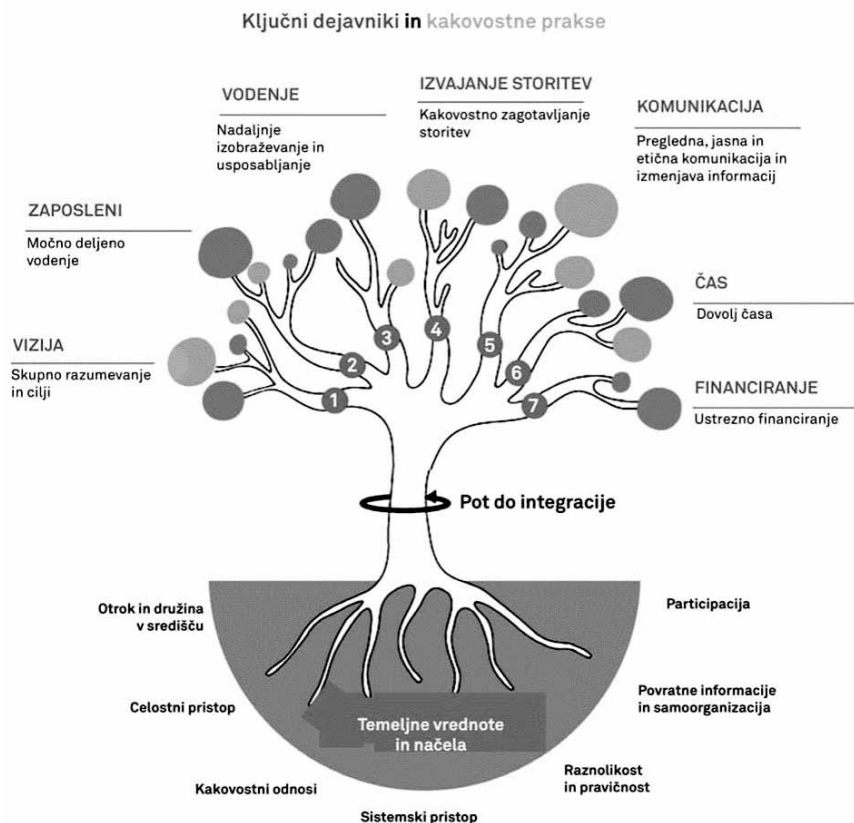
Izbrana vrtca smo v pilotni projekt povabile raziskovalke PI. Kriteriji za izbor so bili lokacija vrtca (preferenca je bila regija jugovzhodna Slovenija) ter že vzpostavljene povezave z drugimi organizacijami v lokalnem okolju. Omenjene povezave smo v pilotnem projektu okrepili, pri čemer smo bili pozorni, da so bile to povezave z organizacijami in posamezniki, ki se pri svojem delu srečujejo z romskimi družinami z mlajšimi otroki. V obeh okoljih smo ustanovili t. i. lokalni akcijski tim (LAT), ki je bil sestavljen iz predstavnikov različnih organizacij in zavodov (vrtec, osnovna šola, zdravstveni dom, center za socialno delo (obe okolji), zavod za zaposlovanje, nevladne organizacije, javna knjižnica, policija (prvo okolje), občina (drugo okolje), lokalni romski svetnik (prvo okolje)). Večina članov LAT je bila stalnih, nekaj članov pa se zaradi različnih obveznosti in okoliščin vseh srečanj LAT ni moglo udeležiti.

Slika 1: Člani LAT

Srečanja LAT, ki so bila temeljni gradnik oblikovanja integriranega sistema programov podpore, so potekala v vrtcih, koordinirale in izvajale smo jih raziskovalke PI. Na srečanjih LAT smo podajale vsebinske usmeritve za oblikovanje integriranega sistema programov podpore in omogočale, da so člani LAT razvijali skupno razumevanje pomena oblikovanja integriranega sistema programov podpore. Pri tem smo izhajale iz v konzorciju INTESYS oblikovanega referenčnega okvira za integracijo, utemeljenega na izkušnjah partnerjev v konzorciju, pregledu literature o integriranih sistemih ter iz raziskave, izvedene v državah članicah EU na začetku projekta INTESYS. Na podlagi teh izhodišč je konzorcij pripravil zbirko orodij za oblikovanje integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine, ki smo jo partnerji preizkušali v nacionalnih pilotnih projektih. Neposredne izkušnje z uporabo te zbirke orodij so vodile k pripravi revidirane in dopolnjene verzije, ki je bila izdana ob koncu projekta.

- Referenčni okvir za integracijo (Ionescu idr. 2019, str. 26–38) vključuje:
- temeljne vrednote in načela za visokokakovostno integracijo,
  - ključne dejavnike integracije, ki podpirajo izvajanje integriranega sistema programov podpore, in
  - kakovostne prakse, ki služijo kot vodilo pri udejanjanju vrednot in načel v praksi ob upoštevanju ključnih dejavnikov integracije.

Slika 2: Referenčni okvir za integracijo (Ionescu idr. 2019, str. 26)

Vsako srečanje LAT je vključevalo diskusije o integraciji, s čimer smo raziskovalke PI zagotovile, da ni bilo opravljeno samo terensko delo (konkretne dejavnosti s ciljno skupino, načrtovane na ravni posameznega LAT), temveč smo si med člani LAT prizadevale razviti skupno razumevanje delovanja integriranega sistema programov podpore. Na srečanjih LAT smo se z namenom doseganja osrednjega cilja v posameznem okolju¹¹ osredotočili predvsem na:

¹¹ Povečati vključenost v vrtec in obiskovanje vrta med romskimi otroki (prvo okolje) ter romskim otrokom olajšati prehod iz vrta v osnovno šolo (drugo okolje).

- horizontalno integracijo (povezovanje in sodelovanje različnih programov podpore v okviru različnih strokovnih področij za zadovoljevanje potreb otrok v določenem starostnem obdobju in njihovih družin) in
- vertikalno integracijo (nanaša se na strukturno in vsebinsko usklajevanje programov podpore in upravljanja z obravnavo ter upoštevanjem spreminjajočih se potreb otrok in družin glede na otrokovo starost) (prir. po Milotay 2016).

Med seboj smo torej želeli povezati programe podpore strokovnih področij, ki pokrivajo različne sfere otrokovega življenja (izobraževanje, zdravje, socialno varstvo, prosti čas ipd.) v različnih obdobjih (predšolsko, osnovnošolsko). Prizadevali smo si za vzpostavitev integriranega sistema programov podpore na lokalni ravni, pri čemer smo bili osredotočeni na mehak prehod romskih otrok med različnimi učnimi okolji (med domom in vrtcem ter vrtcem in osnovno šolo). Da bi dosegli zastavljeno, smo krepili vse štiri ravni kompetentnega sistema (Urban idr. 2011):

- raven posameznika smo krepili prek osebnih srečanj s člani LAT in z dejavnostmi profesionalnega razvoja (usposabljanja);
- raven institucij, v katerih so zaposleni posamezniki, in time znotraj teh institucij smo krepili z oblikovanjem skupne vizije delovanja in razumevanja pomena umeščanja otroka in družine v središče integriranega sistema programov podpore kot osrednje vrednote integriranega načina delovanja ter z vključenostjo strokovnih delavcev v dejavnosti akcijskega raziskovanja;
- krepitev ravni medinstitucionalnega povezovanja je bila osrednji cilj pilotnega projekta. To raven Urban in sodelavci (2011) vključujejo zaradi potrebe po uvajanju strukturnih ukrepov za spodbujanje tesnega sodelovanja z drugimi izvajalci (prav tam, str. 42). Poleg tega pa ta raven predpostavlja tudi dejavnosti doseganja družin, zlasti tistih v ranljivem položaju, ki se izvajajo v sodelovanju s partnerji iz drugih resorjev, in sicer tako po vertikalni kot horizontalni ravni. To smo uresničevali v obeh okoljih in v izvajanje vključili različne organizacije in posameznike, ki se pri svojem delu srečujejo z romskimi družinami s predšolskimi otroki. Pri tem sta bila pomembna usklajevanje in izmenjava informacij med člani LAT;
- raven upravljanja smo želeli krepiti prek neposredne vključenosti lokalnih oblikovalcev politik v LAT ter prek seznanjanja in prizadevanja za vključitev v dejavnosti pilotnega projekta (okroglo mize, konferenca) državnih uradnikov z različnih ministrstev.

Vloga raziskovalk PI v procesu oblikovanja in vzpostavljanja integriranega sistema programov podpore je bila, poleg organizacije in koordinacije srečanj LAT, sistematično skrbeti za razvoj skupnega razumevanja integriranega sistema programov podpore ter zagotavljati podporo članom LAT pri identifikaciji potrebnih sprememb, načrtovanju korakov za njihovo uresničevanje ter pri evalvaciji izvedenih dejavnosti. Oblikovanje skupnega razumevanja integriranega sistema programov podpore in konkretne dejavnosti, ki so jih izvajali člani LAT, so prispevali k vzpostavi

vitvi integriranega sistema programov podpore v dveh izbranih okoljih, pri čemer so bile temeljnega pomena dejavnosti za krepitev vseh štirih ravni kompetentnega sistema (Urban idr. 2011).

Namen raziskave

V okviru pilotnega projekta smo želeli spoznati pojmovanja in mnenja članov LAT o pomenu vzpostavljanja integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine. V raziskavi nas je zanimalo:

- Kako člani LAT razumejo integrirani sistem programov podpore?
- Kako člani LAT ocenjujejo lastno usposobljenost za delovanje v integriranem sistemu programov podpore?
- Kako člani LAT ocenjujejo usklajevanje in izmenjavo informacij med sabo?
- Kateri so ključni dejavniki v procesu oblikovanja integriranega sistema programov podpore?
- Kakšne učinke prinaša sodelovanje v integriranem sistemu programov podpore članom LAT?
- Kateri so pogoji, potrebni za uspešno delovanje integriranega sistema programov podpore?

Metodologija

Uporabili smo deskriptivno in kavzalno neeksperimentalno metodo raziskovanja s komplementarnim kombiniranim načinom kvantitativnega in kvalitativnega pedagoškega raziskovanja (Lobe 2006). Celovitejši vpogled v proučevani problem smo zagotovili s triangulacijo med metodami (Vogrinc 2008, str. 184).

Vključeni v raziskavo

V raziskavo so bili vključeni stalni člani LAT: šest predstavnikov vrtca, pet predstavnikov osnovne šole, dva predstavnika zdravstvenega doma, trije predstavniki centra za socialno delo (obe okolji), predstavnica občine (drugo okolje) in lokalni romski svetnik (prvo okolje).

Pripomočki za zbiranje podatkov

Podatke smo zbirali s spletnim vprašalnikom, fokusnimi intervjuji, analizo poročil članov LAT in dokumentacije koordinatoric pilotnega projekta (zapisniki delovnih srečanj, sestankov, poročila o izvajanju pilotnega projekta) (Silverman 2001).

S spletnim vprašalnikom, ki so ga člani LAT izpolnili dvakrat (junij–julij 2017 in julij–september 2018), smo na podlagi petstopenjskih ocenjevalnih lestvic ugotavljali ocene članov LAT pred vzpostavitvijo integriranega sistema programov podpore in po njej v naslednjih dimenzijah:

- spretnosti in znanja za delovanje v integriranem sistemu (znanje o vlogi, ki jo imajo drugi člani LAT; usposobljenost za izmenjevanje informacij z drugimi; usposobljenost za sodelovanje s strokovnimi delavci drugih strok in sektorjev; usposobljenost za izvajanje skupnih dejavnosti s strokovnimi delavci drugih strok in sektorjev; usposobljenost za poslušanje strokovnih delavcev drugih strok in sektorjev);
- usklajevanje in izmenjava informacij med člani LAT.

Ugotavljali smo tudi, kako člani LAT razumejo integrirani sistem programov podpore in njegovo delovanje v svojem okolju, učinke sodelovanja v integriranem sistemu programov podpore na člane LAT in pogoje za uspešno delovanje integriranega sistema programov podpore, in sicer s pomočjo fokusnih intervjujev s člani LAT ter prek analize dokumentacije koordinatorič pilotnega projekta (raziskovalke PI).

Postopek zbiranja podatkov

Protokol zbiranja podatkov smo oblikovali skupaj z organizacijo Fondazione Zancan.¹² Zbiranje podatkov je potekalo v dveh fazah:

- zbiranje podatkov ob začetku in koncu intervencije: ugotavljanje mnenja članov LAT o lastni usposobljenosti za delovanje v integriranem sistemu programov podpore ter o usklajevanju in izmenjevanju informacij med člani LAT (zbiranje kvantitativnih podatkov, junij–julij 2017 in julij–september 2018);
- zbiranje podatkov ob koncu intervencije: izmenjava rezultatov, izkušenj in izzivov med člani LAT (obe okolji skupaj) glede vzpostavljanja in delovanja integriranega sistema programov podpore (zbiranje kvalitativnih podatkov, junij 2018).

V zbiranje podatkov pred intervencijo (spletni vprašalnik, prvo izpolnjevanje) je bilo vključenih 12 članov LAT (pet iz prvega okolja in sedem iz drugega). Po intervenciji pa je zaradi menjave delovnega mesta oz. daljše odsotnosti spletni vprašalnik izpolnilo devet članov LAT (trije člani LAT iz prvega okolja in šest iz drugega). Kljub različnemu številu anketirancev na začetku in ob koncu intervencije smo pridobljene ocene z drugega izpolnjevanja primerjali z ocenami s prvega izpolnjevanja, da bi ugotovili, ali in kako se (samo)ocena članov LAT po intervenciji razlikuje od začetnega stanja. V obdelavo podatkov smo tako vključili ocene treh članov LAT iz prvega okolja in ocene šestih članov LAT iz drugega okolja. V drugo fazo kvalitativnega zbiranja podatkov (fokusni intervju s člani LAT) je bilo vključenih 10 članov LAT iz obeh okolij skupaj ter analiza poročil in dokumentacije.

¹² Projektni partner iz Italije, ki je koordiniral spremljanje in evalviranje pilotnih dejavnosti. Fundaciji Zancan se najlepše zahvaljujemo za podporo v tem procesu.

Obdelava podatkov

Kvantitativne podatke smo obdelali z osnovno opisno statistiko. Rezultati, prikazani na slikah v nadaljevanju, predstavljajo srednje vrednosti. Kvalitativni podatki so bili obdelani po načelih kvalitativne metodologije pedagoškega raziskovanja (Silverman 2001; Vogrinc 2008).

Rezultati

Rezultate predstavljamo po posameznih raziskovalnih vprašanjih, in sicer združeno, kjer je to relevantno (povezujemo kvantitativne in kvalitativne podatke). Podatke iz prvega okolja smo označili z oznako O1, podatke iz drugega z oznako O2. Pri dobesednih navedbah izjav udeležencev smo poleg oznake okolja dodali še zaporedno številko (šifro) udeleženca.

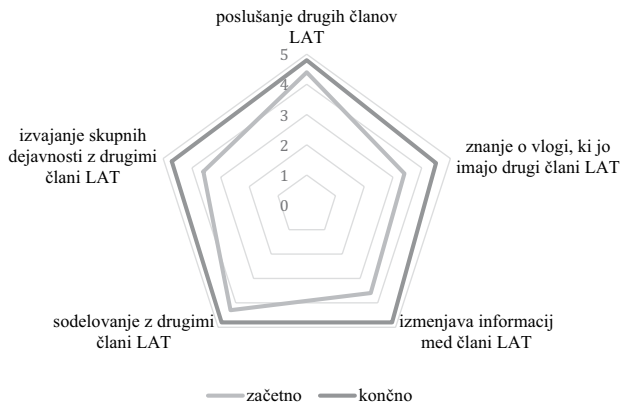
Razumevanje integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine

Člani LAT razumejo integrirani sistem programov podpore kot »povezovanje vseh deležnikov« (O1-1, O1-2, O2-2) oz. »povezovanje različnih akterjev v skupnem cilju« (O1-3, O1-4, O1-5, O1-6). Člani LAT integrirani sistem programov podpore razumejo tudi kot »sistem, ki združuje različne institucije in s tem pripomore k bolj celostni obravnavi posameznih tem« (O1-7). S tem, ko »različni akterji poznajo svoje pristojnosti in se zavedajo, kaj kdo dela, soustvarjajo skupek, ki presega posamezne dele celote« (O2-2) in »posledično zagotavlja večjo učinkovitost« (O1-7). Integrirani sistem programov podpore je razumljen tudi kot »sredstvo, s katerim zaposleni v javnih zavodih lažje in bolje opravljajo svoje delo, in kot sredstvo, s katerim stranke v javnih zavodih dobijo odgovore na svoja vprašanja« (O2-1).

Ocena lastne usposobljenosti članov LAT za delovanje v integriranem sistemu programov podpore

Gre za ocene članov LAT o njihovih lastnih spretnostih in znanjih za delovanje v integriranem sistemu programov podpore.

Svoje spretnosti in znanje za delovanje v integriranem sistemu programov podpore so člani LAT v povprečju ocenjevali višje kot pri drugem merjenju v primerjavi s povprečnimi ocenami prvega merjenja. To je razvidno s Slike 3.

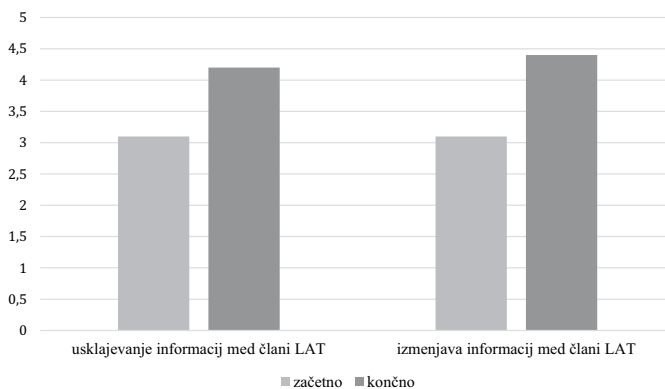

Slika 3: Ocena spretnosti in znanj za delovanje v integriranem sistemu storitev, obe okolji, začetno in končno merjenje ($N = 9$)

Višje ocene, zaznane v končnem merjenju, dobro pojasnjujeta izjavi udeleženk v fokusnem intervjuju: »Ogromno sem pridobila: znanje o romski skupnosti, o strategijah dela, dobila sem vpogled v delovanje različnih institucij in v njihovo vlogo, pridobila sem nova poznanstva ...« (O1-3) Članica LAT iz drugega okolja pa je izjavila: »Znanje se je poglobilo, razumevanje in senzibilnost do romske skupnosti se je ohranilo (sem ga imela že od prej).« (O2-4) Člani LAT so povedali tudi, da »sedaj bolje poznajo drug drugega in tudi vlogo ter odgovornosti posamezne institucije« (O1-7). To znanje jim pomaga pri »hitrejšem in učinkovitejšem prenosu informacij, ki prispeva k iskanju priložnosti za sodelovanje« (O1-7).

Ocena članov LAT za področje usklajevanja in izmenjave informacij

Povprečne ocene članov LAT za področje usklajevanja in izmenjave informacij so se glede na začetno stanje po izvedeni intervenciji zvišale. To je razvidno s Slike 4.

Slika 4: Ocena članov LAT za področje usklajevanja in izmenjave informacij, obe okolji, začetno in končno merjenje ($N = 9$)

Višje ocene na področju usklajevanja in izmenjave informacij pri končnem merjenju potrjujejo tudi izjave članov LAT, saj poročajo o precej bolj podpornem okolju za vrtec v lokalni skupnosti: »Mi se ne počutimo same.« (O1-3) V okviru delovnih in evalvacijskih srečanj LAT so člani LAT poročali npr. o na novo vzpostavljenih povezavah med strokovnimi delavci z različnih področij (O1-3, O1-6), spremembah na strokovni in osebni ravni v smislu preseganja predsodkov in stereotipov o romskih starših (O1-4, O1-5), o ozaveščenosti strokovnih delavcev (predvsem vzgojiteljev) glede njihovega poslanstva in posledično o pripravljenosti za izvajanje dejavnosti v romskem naselju oz. zunaj vrtca (O1-3, O1-4, O1-6). Pomemben dosežek v prvem okolju je tudi prepoznavanje pomena »združevanja posamičnih pogledov v celoto« (O1-7), saj »so na situacijo Romov pogledali z različnih zornih kotov« (O1-7). Kot pomemben dosežek je bila omenjena tudi »boljša komunikacija med člani LAT, ki prinaša lažje in bolj poglobljeno delovanje ter večji pedagoški optimizem glede učinkovitosti našega dela« (O2-2).

Ključni dejavniki v procesu oblikovanja integriranega sistema programov podpore

Iz prejete dokumentacije članov LAT in dokumentacije, ki smo jo vodile koordinatorice pilotnega projekta, lahko izluščimo naslednje ključne dejavnike, ki pripomorejo k oblikovanju integriranega sistema storitev:

- omogočanje rednih srečanj, na katerih člani LAT izmenjujejo uspehe in izzive (O1-7), mnenja in izkušnje (O2-1), spoznavajo pristojnosti drugih organizacij (O2-2) ter usklajujejo dejavnosti (O2-2) in delovanje organizacij glede na skupen cilj in vizijo (O1-1, O1-2, O1-3, O1-4, O1-5, O1-6);
- načrtovanje konkretnih skupnih dejavnosti in njihova evalvacija (O1-1, O1-2, O1-3, O1-4, O1-5, O1-6, O1-7, O2-2, O2-3, O2-4);
- vključenost vseh relevantnih akterjev (O1-1, O1-2, O1-3, O1-4, O1-5, O1-6, O1-7, O2-2);
- zaveza za nadaljnje sodelovanje v smislu zagotavljanja trajnosti srečevanja članov LAT (O1-1, O1-2, O2-1).

Učinki sodelovanja v integriranem sistemu programov podpore na člane LAT

Učinke, ki jih prinaša sodelovanje v integriranem sistemu programov podpore, člani LAT zaznavajo kot večjo medsebojno povezanost (O1-3, O1-4, O1-5, O1-6), »lažje vzpostavljanje stikov z drugimi deležniki« (O1-1, O1-2) ter »pogostejše posluževanje nasvetov kolegov iz drugih javnih zavodov« (O2-1). Prav tako se »izvajalci (dejavnosti na terenu, op. a.) ne čutijo več sami, saj vedo, na koga se lahko obrnejo in prosijo za pomoč«. (O1-7) To vodi k doživljanju »občutka povezanosti v skupini« (O1-3, O1-4, O1-5, O1-6) ter k »hitrejšemu reševanju situacij« (O1-7), »lažjemu in bolj poglobljenemu delovanju« (O2-2) ter »iskanju drugačnih pristopov za delo z Romi« (O1-1, O1-2). Temelj vsemu naštetemu je drugačna (O1-7) in boljša (O2-2) komunikacija med člani LAT.

Pogoji za uspešno delovanje integriranega sistema storitev

Člani LAT kot pogoj za uspešno delovanje integriranega sistema storitev zlasti v prvem okolju navajajo sodelovanje občine (O1-1, O1-2, O1-3, O1-4, O1-5, O1-6) »z namenom oblikovanja lokalne vizije za uspešno integracijo Romov« (O1-1, O1-2). Iz tega kot pogoj izhaja spodbudno lokalno okolje (O1-1, O1-2), ki bi prispevalo k »sprejemanju različnosti, razbijanju stereotipov in predsodkov« (O1-1, O1-2). Kot drug pogoj so člani LAT v ospredje postavili tudi vključenost vseh relevantnih akterjev (O1-3, O1-4, O1-5, O1-6), »sodelujoč odnos z romskim svetnikom« (O1-3, O1-4, O1-5, O1-6) in aktivno vključenost romske skupnosti (O1-1, O1-2, O1-3, O1-4, O1-5, O1-6).

V drugem okolju člani LAT kot pogoj navajajo večjo vključenost oz. podporo vodstvenega kadra (O2-2, O2-3, O2-4) in pomen definiranja lastne vloge v procesu oblikovanja integriranega sistema programov podpore (pristojnosti in odgovornosti) (O2-3, O2-4) ter »zavedanje, da se od vseh pričakuje medsebojno sodelovanje« (O2-3, O2-4).

V obeh okoljih se kot pogoj omenjajo še »profesionalno in strokovno vodenje« delovanja članov LAT (O1-3, O1-4, O1-5, O1-6), »dobra in kvalitetna organizacija dela« (O2-3, O2-4), z vidika vzdržnosti delovanja skupine članov LAT pa pogoj, da bi »vodenje LAT še pred koncem projekta prevzela organizacija iz lokalnega okolja« (O1-7).

Kateri bi še bili nujni pogoji za uspešno delovanje integriranega sistema programov podpore, pa smo lahko izluščili tudi iz nekaterih omejitev, s katerimi so se pri svojem delu srečevali člani LAT, in sicer pomanjkanje finančnih sredstev in podpore (O2-2) ter zakonska omejitev varovanja osebnih podatkov (izmenjava med člani LAT) (O2-2).

Sklep

V prispevku postavljamo v ospredje pomen vzpostavljanja integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine, ki smo ga v okviru projekta INTESYS pilotno uvajali v dveh slovenskih občinah. Namen pilotnega projekta v Sloveniji je bil med seboj povezati storitve strokovnih področij in služb iz različnih sfer otrokovega življenja (vzgoja in izobraževanje, zdravje, socialno varstvo, kultura ipd.) in v različnih obdobjih (predšolsko, osnovnošolsko). Prizadevali smo si za vzpostavitev integriranega sistema programov podpore na lokalni ravni, pri čemer smo bili osredotočeni na mehak prehod romskih otrok med različnimi učnimi okolji (med domom in vrtcem ter vrtcem in osnovno šolo).

V okviru predstavljene študije primera z intervencijo smo proučevali mnenja članov LAT o integriranem sistemu programov podpore v njihovih okoljih. Uporabili smo komplementarni način kombinacije kvantitativnega in kvalitativnega pedagoškega raziskovanja, celovitejši vpogled v proučevani problem pa smo zagotovili s triangulacijo med metodami.

Sklenemo lahko, da je za uspešne pobude integriranega delovanja (vzpostavljanja integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine) nujna skladna politika na institucionalni in medinstitucionalni ravni, ki vključuje (Gordon idr. 2016 , str. 32):

- usposabljanje vodstvenih (in tudi strokovnih, op. a.) delavcev;
- izmenjavo praks med organizacijami (dokumentiranje, mreženje in diseminacija);
- sestanke vrstniških skupin (učee se skupnosti);¹³
- pedagoško mentorstvo specializiranega osebja.¹⁴

Poleg omenjenih pogojev za uspešno delovanje integriranega sistema programov podpore za omogočanje optimalnega učenja in razvoja otrok ter podpore otrokom in njihovim družinam lahko na podlagi spoznanj iz pilotnega projekta dodamo še pomen dejanske izvedbe podpornih mentorskih intervencij oz. aktivnosti na terenu (in ne zgolj načrtovanje potencialnih dejavnosti, ki se lahko izvedejo enkrat v prihodnosti). Člani LAT so poudarili tudi pomen *skupnega* načrtovanja, izvajanja in evalvacije dejavnosti, pri čemer gre za prepoznano vrednost participacije *vseh* deležnikov, vključenih v proces razvoja in vzpostavljanja integriranega sistema programov podpore.

Kot pomemben pogoj za delovanje integriranega sistema programov podpore so člani LAT večkrat navedli opredelitev pristojnosti in odgovornosti članov LAT, in sicer v smislu zagotavljanja medsebojnega spoznavanja, kar je temelj za uspešno načrtovanje skupnih dejavnosti. Pomembna je tudi vključenost vseh relevantnih struktur (tudi vodstvenih delavcev) in deležnikov (predvsem predstavnikov ciljne skupine, v našem primeru predstavnikov romske skupnosti, in predstavnikov lokalnih oblasti).

Ne nazadnje pa lahko na podlagi spoznanj iz pilotnega projekta ugotovimo še, da je pomembno že v teku projektnih dejavnosti poskrbeti za trajno integrirano delovanje programov z namenom podpore otrokom in njihovim družinam tudi po izteku projekta. Pri tem moramo poudariti, da z vidika zagotavljanja trajnih sprememb ne smemo vsega prepustiti le entuziazmu posameznikov – potrebujemo ustrezne sistemske pogoje in ukrepe ter predvsem medresorsko usklajeno zakonodajo in ravnanje/sodelovanje za vzpostavljanje integriranega sistema programov podpore za otroke in njihove družine.

Literatura in viri

- Andersson, B. (1992). Effects of Day-Care on Cognitive and Socioemotional Competence of Thirteen-Year-Old Swedish Schoolchildren. *Child Development*, 63, št. 1, str. 20–36.
- Broberg, A. G., Wessels, H., Lamb, M. E. in Hwang, C. P. (1997). Effects of Day Care on the Development of Cognitive Abilities in 8-Year-Olds: A Longitudinal Study. *Developmental Psychology*, 33, št. 1, str. 62–69.

¹³ V pilotnem projektu so bila to srečanja članov LAT.

¹⁴ V pilotnem projektu smo to vlogo opravljale raziskovalke Pedagoškega inštituta.

- Burchinal, M. R., Roberts, J. E., Riggins, Jr. R., Zeisel, S. A., Neebe, E. in Bryant, D. (2000). Relating Quality of Center-Based Child Care to Early Cognitive and Language Development Longitudinally. *Child Development*, 71, št. 2, str. 339–357.
- Canali, C., Geron, D. in Vecchiato T. (2015). *Integrated systems: new perspectives for children and families* – Quaderno TFIEY št. 5. Fundacija Compagnia di San Paolo in Fundacija Emanuela Zancan Onlus.
- Eurydice. (2009). *Tackling social and cultural inequalities through early childhood education and care in Europe*. Brussels: EACEA.
- Evropska komisija. (2014). *Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care. Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission*. Dostopno na: https://ec.europa.eu/assets/eac/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf (pridobljeno 9. 4. 2019).
- Geinger, F., Van Haute, D., Roets, G. in Vandenbroeck, M. (2015). *Integration and alignment of services including poor and migrant families with young children. Background paper for the 5th meeting of the Transatlantic Forum on Inclusive Early Years, Dublin, January 2015*. Dostopno na: http://www.europe-kbf.eu/~media/Europe/TFIEY/TFIEY-5_InputPaper/Integration-and-Alignment-of-Services.pdf (pridobljeno 9. 4. 2019).
- Gordon, J., Peeters, J. in Vandekerckhove, A. (2016). *Integrated Early Childhood Education and Care. Results of a European Survey and Literature Review*. Dostopno na: http://www.europe-kbf.eu/~media/Europe/Intesys/Review-Report/INTESYS-European-Survey-and-Literature-Review-Report_disclaimer.pdf (pridobljeno 8. 4. 2019).
- INTESYS – TOGETHER – *Supporting vulnerable children through integrated early childhood services*. (2015). Dostopno na: <http://www.europe-kbf.eu/en/projects/early-childhood/intesys> (pridobljeno 8. 4. 2019).
- Ionescu, M., Trikić, Z. in Pinto, L. M. (2019). *V smeri integracije na področju zgodnjega otroštva – gradnja temeljev. Zbirka orodij*. Dostopno na: <http://korakzakorakom.si/> (pridobljeno 16. 7. 2019).
- Lamb, M. E. in Ahnert, L. (2006). Nonparental child care: Context, concepts, correlates, and consequences. V: W. Damon, R. M. Lerner, K. A. Renninger in I. E. Sigel (ur.). *Handbook of child psychology* (Vol. 4) *Child psychology in practice*. New York: Wiley, str. 950–1016.
- Lazzari, A. in Vandenbroeck, M. (2013). Literature Review of the Participation of Disadvantaged Children and Families in ECEC Services in Europe. V: J. Bennett, J. Gordon in J. Edelman (ur.). *ECEC in promoting educational attainment including social development of children from disadvantaged backgrounds and in fostering social inclusion*. European Commission: DG EAC, str 27–37.
- Lazzari, A., Vandenbroeck, M. in Peeters, J. (2013). *The early years workforce: A review of European research and good practices on working with children from poor and migrant families*. Dostopno na: https://www.earlychildhoodworkforce.org/sites/default/files/resources/The%20early%20years%20workforce_European%20perspective.pdf (pridobljeno 16. 7. 2019).
- Lobe, B. (2006). Združevanje kvalitativnih in kvantitativnih metod – stara praksa v novi preobleki? *Družboslovne razprave*, XXII, št. 53, str. 55–73.
- Loeb, S., Fuller, B., Kagan, S. L., Carrol, B., Carroll, J. in McCarthy, J. (2003). *Child Care in Poor Communities: Early Learning Effects of Type, Quality, and Stability*. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. Dostopno na: <http://www.nber.org/papers/w9954.pdf> (pridobljeno 27. 2. 2015).

- Marjanovič Umek, L. in Fekonja Peklaj, U. (2008). *Sodoben vrtec: možnosti za otrokov razvoj in učenje*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- McCain, M. N., Mustard, J. F. in Shanker, S. (2007). *Early Years Study 2: Putting Science into Action*. Toronto Ontario: Council for Early Child Development.
- Messenger, W. (2012). Professional cultures and professional knowledge: owning, loaning and sharing. *European Early Childhood Education Journal*, 21, št. 1, str. 138–149.
- Milotay, N. (2016). *Integrated social services for more efficient service delivery*. European Parliamentary Research Service. Members' Research Service, PE 583.809. Dostopno na: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/583809/EPRS_BRI\(2016\)583809_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/583809/EPRS_BRI(2016)583809_EN.pdf) (pridobljeno 9. 4. 2019).
- NICHD (National Institute of Child Health and Human Development) Early Child Care Research Network. (2000). The Relation of Child Care to Cognitive and Language Development. *Child Development*, 71, št. 4, str. 960–980.
- Peeters, J., De Kimpe, C. in Brandt, S. (2016). The competent early childhood education and care system in the city of Ghent: A long-term investment in continuous professional development. V: M. Vandebroek, M. Urban in J. Peeters (ur.). *Pathways to Professional Early Childhood Education*. London, New York: Routledge, str. 57–71.
- Rochford, S., Doherty, N. in Owens, S. (2014). *Prevention and Early Intervention in Children and Young People's Services: Ten years of Learning*. Dublin: Centre for Effective Services.
- Roets, G., Roose, R., Schiettecat, S. in Vandebroek, M. (2016). Reconstructing the foundations of joined-up working: from organisational reform towards a joint engagement of child and family services. *British Journal of Social Work*, 46, št. 2, str. 306–322.
- Rutar, S. (2018). Kakovost šole s perspektive učencev s priseljenko izkušnjo kot izhodišče za zagotavljanje inkluzivnega izobraževanja. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu*, št. 48, str. 109–127.
- Rutar, S. (2019). Celovit in enovit sistem predšolske vzgoje z integracijo vzgojno-izobraževalne, zdravstvene in socialne dimenzije. V: S. Čotar Konrad, B. Borota, S. Rutar, K. Drljič, G. Jelovčan (ur.). *Vzgoja in izobraževanje otrok prvega starostnega obdobja*. Koper: Založba Univerze na Primorskem, str. 9–24.
- Silverman, D. (2001). *Interpreting qualitative data: methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage.
- Spieß, C. K., Büchel, F. in Wagner, G. G. (2003). *Children's School Placement in Germany: Does Kindergarten Attendance Matter?* IZA Discussion paper series, No. 722. Bonn: Institute for the Study of Labor (IZA).
- Svet Evropske unije. (2018). *Integrirane politike razvoja v zgodnjem otroštvu kot orodje za zmanjševanje revščine in spodbujanje socialne vključenosti*. Sklepi Sveta. Dostopno na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10306-2018-INIT/sl/pdf> (pridobljeno 17. 4. 2019).
- Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I. in Taggart, B. (2004). *The Effective Provision of Pre-School Education (EPPE) Project: Final Report*. London: University of London, Institute of Education.
- Urban, M., Vandebroek, M., Peeters, J., Lazzari, A. in van Laere, K. (2011). *Competence Requirements in Early Childhood and Care. Final Report*. London, Ghent: University of East London, Cass School of Education; University of Ghent, Department for Social Welfare Studies. Dostopno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED534599.pdf> (pridobljeno 9. 4. 2019).

- Vandenbroeck, M. in Lazzari, A. (2014). Accessibility of early childhood education and care: a state of affairs. *European Early Childhood Education Journal*, 22, št. 3, str. 327–335.
- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Young, M. E. (1995). *Investing in young children. World Bank Discussion Papers, 275*. Washington, D. C.: The World Bank.
- Young, M. E. (2002). Introduction and Overview. V: M. E. Young (ur.). *From Early Child Development to Human Development – Investing in Our Child Future*. Washington D.C.: The World Bank, str. str. 1–19.
- Zupančič, M. in Kavčič, T. (2007). *Otroci od vrtca do šole: razvoj osebnosti in socialnega vedenja ter učna uspešnost prvošolcev*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Jerneja JAGER (Education research institute, Slovenia)

Mateja REŽEK (Education research institute, Slovenia)

CREATING AN INTEGRATED SYSTEM OF SUPPORT PROGRAMS FOR CHILDREN AND THEIR FAMILIES: AN EXAMPLE OF TWO LOCAL ENVIRONMENTS

Abstract: The article presents pilot development of an integrated system of support programs for children and their families in two Slovenian municipalities. The purpose of the pilot project was to interconnect support programs of different professional fields covering different areas of child's life (education, health, social care, culture, etc.) in different periods (pre-school, primary school). In the pilot project, we were focused on smooth transition of Romani children between different learning environments. In the case study, we explored views of members of two local action teams (LAT) on setting up an integrated system of support programs in their environments. We used a combined method of quantitative and qualitative pedagogical research (Lobe 2006), and a more comprehensive insight into the studied problem was provided by triangulation between methods (Vogrinc 2008).

We have confirmed that a coherent policy on institutional and inter-institutional level is crucial for successful establishment of integrated system of support programs for children and their families (Gordon et al. 2016). We also confirmed the importance of appropriate implementation of concrete activities in the field, e.g. the role of joint planning, implementation and evaluation of activities, defining responsibilities of LAT members, involvement of all relevant structures and stakeholders, and ensuring conditions for sustainability of project activities.

Keywords: integrated system, support programs, local action team, families, Roma, case study

E-mail for correspondence: jerneja.jager@pei.si